

Poznań, dnia 1 grudnia 2022 r.

Prof. dr hab. Hanna Paluszkiewicz
Wydział Prawa i Administracji
Instytut Nauk Prawnych
Uniwersytet Szczeciński

Recenzja

Rozprawy doktorskiej mgr Katarzyny Osiak – Krynickiej

pt. *Dziecko jako uczestnik procesu karnego*

(Lublin 2022)

1. Uwagi ogólne

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska poświęcona została bardzo istotnemu zagadnieniu, jakim jest udział dziecka w procesie karnym. Ta problematyka ma swój aspekt praktyczny, a badania empiryczne, jakie przeprowadziła w ramach przygotowania dysertacji pani mgr Katarzyna Osiak – Krynicka wskazują, że nadal dziecko jako uczestnik postępowania karnego nie ma wystarczająco dobrej (chroniącej przed traumatycznymi doznaniem) pozycji procesowej. Tematyka obrana przez Doktorantkę za przedmiot badań dogmatycznych i empirycznych nie należy zasadniczo do spornych w doktrynie procesu karnego, co nie oznacza, jednakże pełnego i kompletnego jej opracowania w polskim piśmiennictwie. Problematyka udziału dziecka w postępowaniu toczącym się na podstawie Kodeksu postępowania karnego była omawiana w wielu opracowaniach naukowych, a także rozważana w judykaturze. Była również przedmiotem ważnych dla tego zagadnienia badań empirycznych. Dość wskazać w tym miejscu na poświęcone tej problematyce opracowania monograficzne A. Gadomskiej – Radel (*Przesłuchanie dziecka jako ofiary i świadka przestępstwa w procesie karnym*, Warszawa 2015), M. Kornak (*Małoletni jako świadek w procesie karnym*, Warszawa 2009), A.Z.Krawiec, (*Małoletni pokrzywdzony w polskim procesie karnym*, Toruń 2014) czy też stanowiącą punkt odniesienia dla wielu rozważań obszerną pracę J. Mierzwińskiej – Lorenckiej zatytułowaną *Karnoprawna ochrona dziecka przed wykorzystaniem seksualnym* (Warszawa 2012). Zagadnieniom wybranym poświęcili uwagę m.in. K.Dudka, M.Błaszyk, O.Trocha, a także wielu innych autorów, których prace przeanalizowała Doktorantka, przystępując do badań nad rozprawą doktorską.

Mimo licznych publikacji poświęconych zagadnieniu statusu dziecka jako uczestnika procesu karnego, jego praw i gwarancji procesowych oraz prób podejmowanych przez prawodawcę, by uregulować tę materię w najwłaściwszy sposób, stwierdzić należy, że nie podjęto się jednak pełnego monograficznego opracowania ani też empirycznego zbadania tej problematyki w aktualnym stanie prawnym. W tej perspektywie podjęcie się przez mgr K. Osiak – Krynica tak wnikliwego opracowania teoretycznego tytułowego zagadnienia, określenia jego źródeł normatywnych, istoty jurydycznej, zakresu podmiotowego oraz całej sfery rozwojowych i uwarunkowanych psychologicznie wymagań dziecka uczestniczącego w procesie karnym, a nadto zbadanie jego praktycznego funkcjonowania jest cenne i zasługuje na aprobatę. Zwłaszcza, że Doktorantka nie poprzestaje na prezentacji aktualnej sytuacji normatywnej oraz praktyki stosowania odpowiednich regulacji dotyczących dziecka w praktyce wymiaru sprawiedliwości, lecz dokonuje ich własnej oceny formując trafne postulaty *de lege ferenda*.

II. Uwagi dotyczące tytułu i konstrukcji rozprawy doktorskiej oraz jej redakcji

Tytuł pracy doktorskiej *Dziecko jako uczestnik procesu karnego* precyzyjnie wskazuje na wyznaczone przez Autorkę pole badawcze oraz ramy, w jakich Doktorantka zamierza tytułowe zagadnienie zaprezentować. Już przystępując do lektury rozprawy czytelnik, mimo bardzo lakonicznie sformułowanego tytułu pracy doktorskiej, nie ma wątpliwości czego analizy w niej zawarte będą dotyczyć, a dalsze części rozprawy ujawniają dodatkowo metody badawcze, jakie Autorka wykorzystuje (badanie empiryczne w postaci ankiety). Wprawdzie metoda badań empirycznych nie jest zasadniczym sposobem analizy tytułowego zagadnienia, jednak stanowi istotny element wpływający na ocenę całości rozprawy jako opracowania kompletnego, ujmującego tytułowe zagadnienie we wszystkich jego ważnych aspektach i pozwalających na rzetelne formułowanie wniosków i postulatów. W tym miejscu, niejako na wstępie recenzji, należy zatem podkreślić, że oczekiwania czytelnika co do zawartości treściowej rozprawy są spełnione - zawiera ona zarówno rozważania o charakterze dogmatycznym, jak i wystarczająco rozbudowaną część stanowiącą opis i prezentację wyników przeprowadzonych przez Autorkę badań empirycznych (ankietowych).

Praca jest zwarta, choć stosunkowo obszerna - liczy bowiem 615 stron, w tym 555 stron tekstu. Całość rozważań merytorycznych ujęta została w ramach czterech wydzielonych logicznie części (I część – Założenia terminologiczne, II część – Dziecko jako oskarżony, III część – Dziecko jako pokrzywdzony, IV część – Dziecko jako świadek) oraz rozdziałów,

poświęconych kolejno omówieniu istotnych dla materii stanowiącej przedmiot rozważań w każdej z tych części zagadnień.

W części I są to, ujęte w formule osobno wydzielonych rozdziałów (s. 19-39), zagadnienia porządkujące terminologię, jaką stosuje Autorka odnosząc się do uczestnika postępowania karnego, określonego w tytule rozprawy jako „dziecko”. Trafnie Doktorantka różnicuje pojęcie dziecka od pojęć małoletni, nieletni i młodociany, wskazując z jednej strony na konieczność uwzględniania ich normatywnej treści, jako pojęć z zakresu języka prawnego, a z drugiej na liczne nieporozumienia terminologiczne, wynikające z niewłaściwego wykorzystywania tych pojęć w literaturze przedmiotu. Te uwagi są cenne, bowiem nie tylko porządkują dalsze rozważania, ale też wskazują na potrzebę wnikliwej analizy już istniejącego dorobku piśmienniczego i badawczego, z uwzględnieniem zróżnicowanego co do zawartości treściowej nazewnictwa.

Część II rozprawy poświęcona została dziecku występującemu w postępowaniu karnym w roli oskarżonego (s. 39-138). Ta obszerna część pracy doktorskiej zawiera prezentację ważnych zagadnień, które stosunkowo rzadko są w takiej perspektywie prezentowane w literaturze. Doktorantka wskazuje bowiem na sytuacje karnoprawną (przesłanki odpowiedzialności karnej), jak i karnoprosową (status procesowy i jego gwarancje) tzw. „nieletniego oskarżonego”. Trafnie przy tym podnosi odmienności proceduralne związane z prowadzeniem postępowania karnego przeciwko takiej osobie, wzmacniając uwagi danymi statystycznymi dotyczącymi liczby takich postępowań. Nie można odmówić racji wnioskowi Doktorantki, jakie formułuje w tym obszarze analizowanej problematyki, zarówno w odniesieniu do przyczyn prowadzenia postępowań karnych przeciwko nieletnim oskarżonym, jak i ich pozycji procesowej jako osobowego źródła dowodowego.

Część III dysertacji dotyczy problematyki udziału w procesie karnym dziecka jako pokrzywdzonego (s. 140-232). Trafnie Doktorantka koncentruje swoją uwagę na problematyce właściwej reprezentacji dziecka (małoletniego pokrzywdzonego) w procesie karnym. Kwestia reprezentowania tego uczestnika postępowania przez przedstawiciela ustawowego, opiekuna faktycznego a także przez kuratora sądowego budzi dyskusje w praktyce wymiaru sprawiedliwości. Nie jest także jednolicie oceniana w literaturze przedmiotu. Zgłoszone przez mgr K. Osiak – Krynicką postulaty, które zawierają krytyczne uwagi wobec propozycji zmian w zakresie prawa karnego procesowego, proponowanych przez Ministerstwo Sprawiedliwości, w opozycji do których Doktorantka rozważa zwiększenia roli kuratora sądowego jako przedstawiciela procesowego małoletniego niezależnie od charakteru przestępstwa, sprawcy

czynu czy też wieku pokrzywdzonego, zasługują na uwagę. Propozycja szerokiego ujęcia uprawnień kuratora, ustanawianego dla małoletniego (reprezentacja procesowa, współpraca z rodzicami, wsparcie psychologiczne, przygotowanie do udziału w procesie karnym, przygotowanie do przesłuchania) jest rzeczywiście dość odważna (co zauważa sama Doktorantka – s. 201) jednak, poza tym wydaje się niemożliwa do zrealizowania z kilku powodów. Jednym z nich jest jednak brak wyspecjalizowania kuratorów w wiedzy z zakresu psychologii dziecięcej i potrzeb małoletnich w powiązaniu z ich etapem rozwojowym (tu nie wystarczy zwykłe przeszkolenie), eliminacja rodziców *ex lege* z roli pomocnika i reprezentanta procesowego również nie wydaje się najlepszym rozwiązaniem. Propozycja Doktorantki, aby ustanawiać z urzędu kuratora dla każdego małoletniego pokrzywdzonego jest jednak interesująca (s. 200-201). Należy przychylić się do poglądu o potrzebie (jest to jeden z licznie zgłaszanych postulatów *de lege ferenda* do ustawodawcy), o wprowadzenie uprawnienia dla sądu karnego do ustanawiania kuratora procesowego dla małoletniego oraz wprost wyrażonego obowiązku adresowanego do organów prowadzących postępowanie karne do niezwłocznego występowania z wnioskiem o ustanowienie kuratora procesowego, wówczas, gdy podejmą uzasadnione przypuszczenie, że sprawcą przestępstwa na szkodę małoletniego może być rodzic lub małżonek rodzica. Trafnie Doktoranta sugeruje, by taka modyfikacja miała formę nowelizacji art. 51 k.p.k. proponując możliwą treść nowego przepisu (np. Jeżeli pokrzywdzonym jest małoletni, prawa jego wykonuje przedstawiciel ustawowy albo osoba, pod której pieczęcią pokrzywdzony pozostaje. Jeżeli istnieje przypuszczenie, że czyn zabroniony na szkodę małoletniego został popełniony przez rodzica lub innego przedstawiciela ustawowego, prawa małoletniego pokrzywdzonego wykonuje kurator, którego powołuje niezwłocznie na wniosek prokuratora lub z urzędu prezes sądu, sąd właściwy dla rozpoznania sprawy lub referendarz sądowy) czy też nowe brzmienie przepisu art. 51a k.p.k. „Jeżeli istnieje przypuszczenie, że czyn zabroniony na szkodę małoletniego został popełniony przez rodzica lub innego przedstawiciela ustawowego, prawa małoletniego pokrzywdzonego wykonuje kurator, którego powołuje niezwłocznie na wniosek prokuratora lub z urzędu sąd właściwy dla rozpoznania sprawy lub referendarz sądowy”. Trzeba oczywiście pamiętać, że niektóre z postulatów są przypominane przez Doktorantkę, były bowiem bezskutecznie zgłaszane w latach poprzednich przez innych autorów, jednak nie stanowi to mankamentu pracy, lecz wskazuje z jednej strony na aktualność tych postulatów i nadal istniejącą potrzebę ich zgłaszania, a nadto potwierdza doskonałą znajomość tematyki, jakiej poświęciła swoją rozprawę mgr K. Osiak – Krynicka.

Za ciekawe i warte uwagi uważam rozważania dotyczące ochrony praw i interesów pokrzywdzonego małoletniego przez przedstawiciela społecznego. Ten uczestnik procesu karnego, jest niedoceniany, czego nie zmieniła nowelizacja Kodeksu postępowania karnego z 2019 r. Trafne jest jednak dostrzeżenie przez Doktorantkę przestrzeni dla udziału przedstawicieli organizacji społecznej zajmującej się ochroną i pomocą dzieciom – ofiarom przemocy (s. 203 i n.). Wprawdzie obecna regulacja udziału przedstawiciela organizacji w postępowaniu karnym wymaga dopuszczenia go przez sąd do udziału w postępowaniu, ale w wielu przypadkach jego udział byłby w interesie wymiaru sprawiedliwości, postrzeganej jako należyta ochrona interesu indywidualnego pokrzywdzonego małoletniego. Postulat *de lege ferenda* dotyczący zmiany treści art. 90 k.p.k. (s. 206) poprzez możliwość skarżenia postanowienia w kwestii dopuszczenia przedstawiciela organizacji do udziału w postępowaniu (dotyczy to zarówno decyzji pozytywnej, jak i negatywnej) jest trafny, także w perspektywie innych przypadków, aniżeli analizowane w pracy poświęconej udziałowi dziecka w procesie karnym. Niepokojące, choć opisujące faktycznie obecną sytuację, są informacje jakie w trakcie swoich badań uzyskała Doktorantka od organizacji, które znane są z pomocy dzieciom (s. 209).

Nie można nie zgodzić się z Doktorantką, że skoro przedstawiciel społeczny jest jednym z uczestników toczącego się postępowania karnego, to powinien tak jak inni uczestnicy tego postępowania wymienieni w art. 156 § 1 zd. 1 k.p.k., czyli strony, obrońcy, pełnomocnicy i przedstawiciele ustawowi, mieć dostęp do akt sprawy i możliwość sporządzania z nich odpisów bez potrzeby uzyskania zgody. Postulat *de lege ferenda* o zmianę przepisu art. 156 § 1 zd. 1 k.p.k. poprzez dodanie do zawartego tam katalogu podmiotów także przedstawiciela społecznego jest wart odnotowania.

Uwagę zwraca także analiza statystyczna zaangażowania Rzecznika Praw Dziecka w postępowania karne z udziałem pokrzywdzonych małoletnich czy też szerzej – jak to ujmuje Doktorantka – związanych z ochroną praw dziecka w procesie karnym (s. 222 i n.), a także ocena propozycji nowelizacyjnych w ustawie kodeks postępowania karnego oraz ustawy o rzeczniku praw dziecka, z których część zasadnie uważa za błędne merytorycznie oraz sprzeczne z regulacjami kodeksu postępowania karnego.

Stosunkowo najbardziej obszerna, także ze względu na zamieszczone w niej wyniki badań aktowych, jest IV część rozprawy, poświęcona zagadnieniu udziału dziecka w postępowaniu karnym w roli świadka (s. 239-543). Ta obszerna i bardzo wielopłaszczyznowa problematyka została zaprezentowana w układzie tematycznym, powiązanych logicznie ze sobą rozdziałów i podrozdziałów. Otwiera ją wyjaśnienie roli procesowej świadka w procesie karnym, ich rodzaje oraz dopuszczalność występowania dziecka w charakterze tego źródła

dowodowego. Ta część rozprawy stanowi prezentację znanych już w doktrynie prawa karnego procesowego stanowisk innych autorów, niemniej jednak są one właściwie wykorzystane w rozprawie, stanowiąc doskonały punkt wyjścia do dalszych analiz i wyjaśnienia założeń badawczych i wyników badań. Poza tym, co warto w recenzji podkreślić, Doktorantka wykorzystuje tu najważniejsze opracowania, dobierając należycie dla toku swojego wyводу poszczególne stanowiska innych badaczy. Warto też podkreślić, że literatura, na którą powołuje się Autorka pracy nie ogranicza się wyłącznie do opracowań z zakresu prawa karnego procesowego, lecz jest znacząco poszerzona o publikacje z zakresu psychologii dziecięcej, kryminalistyki i kryminologii. Trafne jest także przywoływanie istotnych judykatów, które obrazują praktykę orzeczniczą w omawianych kwestiach.

Omawiając status procesowy świadka, Doktorantka zwraca uwagę na dwa tryby przesłuchania świadka – zwykły i ochronny (art. 185a-185d k.p.k.), a w ich ramach na podstawową i hybrydową formę pozyskania dowodu z jego zeznań. Do hybrydowych form zalicza przesłuchanie na odległość (art. 177 § 1a k.p.k.), przesłuchania małoletniego w miejscu pobytu (art. 177 § 2 k.p.k.) przesłuchanie małoletniego w związku z okazaniem osoby, wizerunku, rzeczy lub zwłok (art. 173 k.p.k.), przesłuchanie konfrontacyjne (art. 172 k.p.k.), a także przesłuchanie w celu odtworzenia wyglądu osoby, przesłuchanie w celu odtworzenia sytuacji lub postępowania ma miejscu zdarzenia, przesłuchanie małoletniego z niepełnosprawnością intelektualną, przesłuchanie małoletniego cierpiącego na chorobę psychiczną, przesłuchanie małoletniego w udziałem tłumacza, przesłuchanie małoletniego jako świadka *incognito*.

Trzeba podkreślić, że mimo obszerności tej części rozprawy, nie stanowi ona części „pustej” merytorycznie. Wszystkie istotne kwestie zostały w niej bardziej lub mniej syntetycznie omówione, a co wymaga zaakcentowania, Doktorantka bardzo dojrzałe podeszła do kwestii ważności niektórych omawianych wątków, poświęcając więcej uwagi, tym, które istotnie wymagają omówienia. Poświęcając dużą uwagę unormowaniom przesłuchania małoletniego pokrzywdzonego w trybie ochronnym w ramach art. 185a – 185c k.p.k. Doktorantka nie tylko omówiła aktualny stan prawny w tym zakresie, jego zmiany na przestrzeni czasu oraz wyniki przeprowadzonych przez siebie badań empirycznych, ale także sformułowała kolejne, choć niekiedy z natury rzeczy powielone, postulaty *de lege ferenda*. M.in. uznając szeroki zakres przedmiotowy stosowania art. 185a k.p.k. a także możliwości zastosowania tego przesłuchania wyjątkowo do małoletniego pokrzywdzonego, który ukończył 15 lat, zgłosiła postulat *de lege ferenda* o objęcie przepisem art. 185a k.p.k. małoletnich pokrzywdzonych do ukończenia przez nich 18 roku życia, w sprawie o każde przestępstwo.

Argumentacja, iż postulat ten wynika z faktu, iż z dniem ukończenia przez małoletniego 15. roku życia nie znikają automatycznie powody, dla których został on objęty ochroną przepisu art. 185a k.p.k., a działania zmierzające do wykazania czy zachodzi uzasadniona obawa, że przesłuchanie w innych warunkach mogłoby wywrzeć negatywny wpływ na jego stan psychiczny mogą dodatkowo przyczynić się do jego wtórnej wiktyimizacji, jest trafna. Należy zgodzić się z Autorką, że istnieją przestępstwa, które nie mieszczą się w katalogu wymienionym w art. 185a k.p.k., a które mogą znacząco wpłynąć na psychikę dziecka. że z uwagi na tak skrajne rozbieżności interpretacyjne dotyczące kwestii uwzględnienia żądania oskarżonego ponownego przesłuchania małoletniego na podstawie art. 185a k.p.k. należy sformułować do ustawodawcy postulat *de lege ferenda* o zmianę brzmienia art. 185a § 1 k.p.k., stosując rozwiązanie, które usunęłoby wątpliwości w jego stosowaniu. Nowa treść tego przepisu, zaproponowana przez Doktorantkę jest adekwatna do potrzeby normowania i spełnia wymogi poprawnej legislacji („W sprawach o przestępstwa popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej lub określone w rozdziałach XXIII, XXV i XXVI Kodeksu karnego pokrzywdzonego, który w chwili przesłuchania nie ukończył 15 lat, przesłuchuje się w charakterze świadka tylko wówczas, gdy jego zeznania mogą mieć istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, i tylko raz, chyba że wyjdą na jaw istotne okoliczności, których wyjaśnienie wymaga ponownego przesłuchania, lub gdy sąd działając z urzędu lub na wniosek, uzna to za konieczne dla obrony oskarżonego, który nie miał obrońcy w czasie pierwszego przesłuchania pokrzywdzonego”). Należy zgodzić się z mgr K. Osiak – Krynicką, że proponowane rozwiązanie usunęłoby wątpliwości interpretacyjne i ujednoliciło w tym zakresie linię orzecniczą, a nadto zapewniałoby możliwość realizacji prawa oskarżonego do obrony zgodnie ze standardem z art. 6 ust. 3 EKPC, stanowiąc gwarancję ochrony interesów małoletniego i jego ochrony przed wtórną wiktyimizacją.

Postulat *de lege ferenda*, co do wprowadzenia wymogu powoływania na biegłego psychologa osobę tej samej płci co przesłuchiwany, w przesłuchaniu w trybie ochronnym niezależnie od wniosku pokrzywdzonego, o ile będzie to oczywiście możliwe, był już także wcześniej zgłaszany w piśmiennictwie (H.Paluszkiwicz, M.Błaszyk), jednak nadal zachowuje swoją aktualność albowiem aktualnie przepis dotyczy wyłącznie możliwości realizacji wniosku pokrzywdzonego, a ta z kolei jest ograniczona realnymi możliwościami powołania biegłego tej samej płci (art. 185c § 4 k.p.k.).

Na poparcie zasługuje postulat *de lege ferenda* o rozszerzenie warunków przesłuchania określonych w art. 185c § 2 k.p.k. także na pokrzywdzonego, który jest przesłuchiwany ponownie, a także postulat dotyczący zrównania przesłanek ponownego przesłuchania w

przepisie art. 185c § 1a k.p.k. z tymi określonymi w art. 185a § 1 k.p.k. oraz zapewnienia, by ponowne przesłuchanie odbyło się w takich samych warunkach jak pierwsze tzn. na posiedzeniu sądu z udziałem biegłego psychologa, bez udziału oskarżonego.

Dysertacja zawiera także *Wstęp* (s. 14–19) oraz *Podsumowanie* (s. 544–558) poświęcone syntetycznemu podsumowaniu omówionych w pracy zagadnień w postaci wniosków końcowych wraz z klarownie sformułowanymi postulatami *de lege ferenda*. W rozprawie zamieszczony został również wykaz używanych w pracy skrótów (s. 9-14), spis wykorzystanej literatury (s. 559-589), wykaz aktów prawnych (s. 589–592), wykaz źródeł internetowych (s. 592-596) oraz wykaz orzecznictwa (s. 596-606).

Ponadto praca doktorska zawiera spis tabel (s. 606-609), spis ilustracji (s. 609 – 610) oraz *Załączniki* (s. 610-615), w którym Doktorantka zamieściła tylko jeden dokument tzn. wzór formularza ankiety, jaką skonstruowała na potrzeby przeprowadzonych badań aktowych.

Konstrukcja pracy jest przemyślana, rozważania uporządkowane i zawarte w należycie wyodrębnionych (w postaci osobnych części, rozdziałów oraz podrozdziałów) i logicznie ze sobą powiązanych grupach tematycznych. Kolejność przeprowadzonych analiz co do zasady nie budzi zastrzeżeń, wywody Autorki w ramach poszczególnych części i zawartych w niej rozdziałów oraz podrozdziałów są spójne, klarowne i prowadzą czytelnika przez wszystkie istotne dla tematu pracy zagadnienia. Za właściwy należy uznać układ pracy, w którym rozważania dogmatyczne odnoszące się do problematyki udziału dziecka w procesie karnym są poprzedzone ustaleniami terminologicznymi, a dopiero po dokonaniu ich następuje pogłębiona analiza udziału dziecka w przewidzianych przez prawo karne procesowe rolach procesowych – oskarżonego, pokrzywdzonego (strony procesowej) oraz źródła dowodowego o szczególnych potrzebach.

Zgłaszając na wstępie pewne uwagi wspólne dla całej recenzowanej pracy nie sposób pominąć kwestii języka i stylu, w jakim rozprawa została napisana. Sposób formułowania myśli oraz logika wypowiedzi Doktorantki nie budzą zastrzeżeń. Praca jest napisana ładnym, fachowym językiem. Drobne usterki literowe, choć niekiedy liczne nie wpływają na wartość pracy i mogą być usunięte na dalszym etapie prac redakcyjnych. To samo dotyczy innych błędów polegających na pozostawieniu w zdaniu tych samych wyrazów czy też pominięciu któregoś z nich (np. czasownika w zdaniu).

Ogólna ocena pracy pod względem redakcyjnym jest jednak w pełni pozytywna. Sposób w jaki praca została napisana, a także przyjęta w niej argumentacja wskazują na bardzo dobre i swobodne rozeznanie Autorki w sferze normatywnej dotyczącej badanej instytucji procesowej

(chodzi o znajomość zarówno przepisów aktualnych, jak i z lat minionych), poglądów prezentowanych w orzecznictwie i doktrynie, jak też na umiejętność argumentacji prawniczej.

III. Uwagi dotyczące metod badawczych oraz prezentacji wyników badań.

Doktorantka zastosowała w swych badaniach metodę dogmatyczno – prawną, statystyczną (przy prezentowaniu danych statystycznych z MS i od RPO), a także empiryczną, służącą przeprowadzeniu badań ankietowych w sądach powszechnych dotyczących przesłuchania w procesie karnym dzieci w charakterze świadków.

Wyniki badań empirycznych zostały zaprezentowane w sposób czytelny, poprawny metodologicznie i nie budzący wątpliwości, a ich ilustracja w postaci tabel oraz ilustracji jest w pełni zadowalająca.

Doktorantka w pełni opanowała tzw. warsztat naukowy, wykazała zdolność gromadzenia i wykorzystywania w swych rozważaniach literatury i orzecznictwa, trafnie przywołuje je i wykorzystuje dla prezentacji określonych tez. Wykazała także zdolność do zorganizowania i przeprowadzenia badań empirycznych, pozyskania w ich ramach wartościowego materiału badawczego, jego analizy i oceny, jak również umiejętność klarownej prezentacji wyników swoich badań, także z wykorzystaniem metody statystycznej.

Strona merytoryczna pracy doktorskiej co do zasady nie budzi zastrzeżeń. Rozprawa stanowi rzetelną naukową analizę przyjętych rozwiązań prawnych odnoszących się do udziału dziecka w polskim procesie karnym. Formułując na wstępie cel pracy Doktorantka wskazuje, iż jest nim przedstawienie kompleksowego opracowania dotyczącego udziału dziecka w procesie karnym w roli procesowej oskarżonego, pokrzywdzonego in świadka (s. 16) oraz dokonanie analizy tego zagadnienia w kontekście normatywnym, dogmatycznym i pragmatycznym, a także w świetle propozycji zmian aktualnie obowiązujących przepisów poprzez sformułowanie postulatów *de lege ferenda* wobec prawodawcy.

Realizując swoje wstępne założenie mgr K. Osiak – Krynicka trafnie i z dużą swobodą prezentuje tytułowe zagadnienie. Wskazane wyżej części pracy są rzetelnie podbudowane odniesieniami do literatury przedmiotu oraz w koniecznym zakresie wsparte przywołanymi w nich judykataми, zwłaszcza Sądu Najwyższego. Doktorantka trafnie ocenia omawiany przez nią stan prawny, wskazując na potrzebę zmian niektórych regulacji.

Powołując się na poglądy prezentowane przez innych autorów wskazuje te jego niedoskonałości, jakie dostrzegane są w piśmiennictwie. Doktorantka w zasadzie nie podejmuje z nimi polemiki, poprzestając na ich prezentacji, co należy potraktować jako

stanowisko poglądy te aprobuje. W wielu miejscach swoich rozważań Autorka odsyła czytelnika wprost (poprzez przypisy) do opinii poszczególnych przedstawicieli doktryny, bądź do konkretnych orzeczeń. W tym miejscu jako recenzent rozprawy doktorskiej mgr K. Osiak – Krynickiej pozwolę sobie sformułować bardziej ogólną uwagę, że wiele jest takich fragmentów rozprawy, w której Doktorantka prezentuje tezy znane już z piśmiennictwa, nie podejmuje polemiki z przedstawicielami doktryny, a w większości jej rozważania są gruntownie zakorzenione w doktrynie i mogą być uznane a mające charakter sprawozdawczy. Jednak zgłaszane postulaty *de lege ferenda*, ich adekwatność do rzeczywistych potrzeb poprawy aktualnego stanu prawnego powoduje jednak, że rozprawę mgr K. Osiak – Krynicką należy traktować jako przemyślany głos w dyskusji naukowej nad udziałem dziecka w procesie karnym, o tyle bardziej wartościowym od innych (wcześniejszych), że poparty wynikami aktualnych badań empirycznych.

Wartość merytoryczna uwag zamieszczonych w części IV jest wysoka, choć nie są to w większości rozważania - co do meritum problemu - autorskie. Doktorantka zaprezentowała jednak, w oparciu o poglądy doktryny, a także wybrane judykaty SN w sposób zwarty i klarowny, a nadto bardzo rzetelnie problematykę przesłuchania dziecka (małoletniego pokrzywdzonego) na tle aktualnego stanu prawnego. Uwagę zwraca, co staje się oczywiste dopiero podczas lektury dalszej części pracy, że rozłożenie akcentów i podkreślenie niektórych wybranych przez Autorkę kwestii nie jest przypadkowe, lecz stanowi logiczną całość z prezentacją problematyki zawartą w części empirycznej rozprawy. Jest kwestią wyboru autora rozprawy naukowej, czy wszystkie powiązane z tematyką jego badań zagadnienia teoretyczne wskaże w niej i omówi, czy też – tak jak uczyniła to mgr K. Osiak -Krynicka, dokona pewnego wyboru, adekwatnego z punktu widzenia całości badania empirycznego. W przypadku recenzowanej pracy zaprezentowany materiał badawczy pochodzący z analizy ankiet kierowanych do sędziów uczestniczących w czynnościach procesowych przesłuchania małoletnich nie służył jedynie zobrazowaniu problemu ujętego teoretycznie, lecz miał swój cel własny – zbadanie praktyki wymiaru sprawiedliwości w tym obszarze procesu karnego. Z tego względu dobór zaprezentowanych w części IV zagadnień oraz niezbędny (choć skrótowy) komentarz do aktualnych rozwiązań normatywnych regulujących tę problematykę uznać należy za przemyślany i trafny. Przy lekturze tego fragmentu rozprawy, należy zwrócić uwagę na krótkie, niekiedy ledwie jedno-, dwuzdaniowe stwierdzenia, wskazujące na powiązanie omawianego zagadnienia z doświadczeniem płynącym z praktyki stosowania omawianej instytucji karnoprosesowej, zaprezentowanej w części empirycznej rozprawy. Choćby te drobne uwagi, czynione niejako na marginesie prezentowanego stanu prawnego, świadczą o

tym, że Doktorantka ma szeroką perspektywę badawczą, obejmującą nie tylko analizę dogmatyczną problematyki udziału dziecka w procesie karnym, ale jednocześnie sferę praktyki jej stosowania.

Wybór zagadnień, jakie stały się podstawą analizy empirycznej staje się oczywisty, w zestawieniu z treścią całej części IV rozprawy.

Dla czytelnika zaciekawionego wyznaczonym w jej Wstępie celem badawczym, interesująca jest część empiryczna zawarta w części IV rozprawy, w której Doktorantka akcesoryjnie do omawianych kwestii normatywnych i problemów wykładniczych zauważanych w piśmiennictwie, prezentuje dane pochodzące z jej badań, bądź też ilustruje niektóre kwestie zamieszczając stosowne fotografie, przyjmując mieszaną formułę opisowo-graficzną. Natomiast prezentując materiał badawczy, pozyskany w wyniku przeprowadzonej wśród sędziów ankiety (wzór formularza jest załączony do pracy) przyjęła formułę graficzną. Graficzna forma przekazu informacji pełnić może w publikacji liczne funkcje, począwszy od dekoracyjnych, a kończąc na informacyjnych. Istotą zamieszczania informacji w postaci tabeli, rysunku czy wykresu jest z zasady ułatwienie przekazu informacji, która jest trudna do przekazania przy pomocy słów lub wymaga niewspółmiernej ilości słów. Trzeba zatem nie tylko docenić trud Doktorantki skonstruowania na potrzeby badań własnych stosownej ankiety stanowiącej przemyślany i poprawnie zastosowany instrument badawczy, ale również pochwalić umiejętność takiego zaprezentowania wyników przeprowadzonych badań, by były one czytelne, interesujące poznawczo i przydatne dla innych.

Konieczne jest także poczynienie kilku uwag dotyczących sposobu przeprowadzenia przez mgr. K. Osiak – Krynicką badań empirycznych na potrzeby rozprawy doktorskiej. Uzasadnienie doboru materiału badawczego w postaci ankiet, pochodzących od respondentów z różnych sądów, z różnych wydziałów, a także z różnych miast jest przekonujące. Dobór ten daje Autorce na tyle reprezentatywny materiał do badań empirycznych, by na jego podstawie formułować pewne wnioski i postulaty pod adresem praktyki i ustawodawcy. Dobrym zabiegiem redakcyjnym było zamieszczenie formularza /kwestionariusza ankiety w odrębnym załączniku do rozprawy doktorskiej, pozwala to bowiem czytelnikowi na samodzielną jego analizę.

Jak wskazuje lektura poszczególnych podrozdziałów składających się na część IV rozprawy i zawartych w niej w postaci tabel wyników badań (choćby przytoczenia danych statystycznych) możliwe jest zbiorcze uchwycenie pewnych zagadnień problemowych, które

ujawniły się w odniesieniu do praktyki udziału dziecka w procesie karnym, a ich charakter albo powaga pozwala na formułowanie na ich podstawie pewnych ogólniejszych twierdzeń. Trafny jest przyjęty przez Doktorantkę sposób zaprezentowania wyników badań empirycznych. Bez wątplenia lektura części IV rozprawy doktorskiej jest ciekawa i pouczająca. Ta część pracy ma bardzo duży walor poznawczy. Należy przy tym zauważyć, że Autorka nie ogranicza się do podania jedynie informacji o wynikach badania, lecz łączy je z własną oceną, formułując przy tym postulaty pod adresem prawodawcy. Wnioski jakie końcowo wywodzi ze swych badań Doktorantka (zawarte sumarycznie w *Podsumowaniu* s. 544 i n.) są trafne, logicznie ze sobą powiązane i znajdują podstawę w materiale badawczym zgromadzonym i zaprezentowanym przez nią w części IV dysertacji.

Przyjęta przez Doktorantkę metodyka prezentacji danych w postaci tabel jest w pełni zasadna. Wnioski, jakie Autorka wyprowadza z tych danych są interesujące i mają charakter dopełniający wcześniejsze rozważania.

Jak już wyżej wspomniano, zasadnicze wnioski płynące z przeprowadzonych badań dogmatycznych i empirycznych formułuje Doktorantka w ostatniej części pracy. Oceniając tę część rozprawy można dostrzec pewną lakoniczność w sposobie sformułowania ocen końcowych przez mgr K. Osiak – Krynicką, jednak nie stanowi to jednak w moim przekonaniu wady, lecz świadczy o zdolności Autorki rozprawy do dokonania syntezy analizowanych zagadnień i - skrótovej wprowadzie lecz nie pobieżnej - prezentacji, tego co uznane zostało za istotę badanego zagadnienia. Wnioski końcowe są trafne, logicznie powiązane z przeprowadzonymi badaniami i z pewnością interesujące zarówno dla dogmatyków, jak i praktyków. Powtórzenie najważniejszych jedynie postulatów *de lege ferenda* jest trafne i dowodzi przekonania Doktorantki, że aktualny stan normatywny w odniesieniu do sposobu uregulowania udziału dziecka w postępowaniu karnym, nie jest zadowalający i konieczna jest nadal przemyślana aktywność ustawodawcy w tym obszarze.

V. Uwagi końcowe

W konkluzji należy stwierdzić, iż przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska mgr Katarzyny Osiak – Krynickiej zasługuje na zdecydowanie pozytywną ocenę, mimo zgłoszonych uwag krytycznych. Dojrzałość z jaką zostało zakreślone pole badawcze, przeprowadzone analizy badanych zagadnień, sposób przedstawienia wyników badań dogmatycznych i empirycznych, a także ich kompleksowość świadczą o opanowaniu metod

prowadzenia badań oraz umiejętności właściwego ich prezentowania. Monografia Doktorantki stanowi interesujące, samodzielne i oryginalne ujęcie problematyki udziału dziecka w procesie karnym, wskazuje na umiejętność organizowania warsztatu naukowego, prowadzenia badań empirycznych, a także formułowania w oparciu o zgromadzony i przeanalizowany materiał badawczy ocen i własnych wniosków.

Rozprawa doktorska napisana przez mgr Katarzynę Osiak-Krynica, pt. *Dziecko jako uczestnik procesu karnego* odpowiada wymogom przewidzianym w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r., o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (tj. Dz. U. z 2016 r., poz. 882) i uzasadnia na podstawie art. 14 tejże ustawy dopuszczenie Doktorantki do dalszych czynności w postępowaniu o nadanie stopnia doktora nauk prawnych.

Prof. dr hab. Hanna Paluszkiewicz

